

УДК 007 : 304 : 001

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ — ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ

Олена Кузнецова

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

Осмилено роль громадянського гуманізму як загальної філософської основи демократичних ЗМІ, орієнтиру для морального вибору в діяльності журналістів, як спільної ідеї, що може об'єднувати різні партії, конфесії, нації для розбудови демократичної, соціальної, правової держави.

Ключові слова: гуманізм, громадянський гуманізм, моральний вибір журналістів, пріоритетне відображення та захист прав і свобод людини.

Гуманізм як етика людяності притаманний сучасним демократичним ЗМІ світу. Однак вже з перших сторінок багатьох українських газет і журналів можна переконаватися в дегуманізації сучасної журналістики України, що зумовлено проникненням у неї принципу *сенсаційності*, який втілюється через надмірне привертання уваги до катастроф, аварій, стихійного лиха, убивств, шиків, розкоші олігархів, слави і ганьби владоможців.

Негуманними є матеріали ЗМІ, що, всупереч українському законодавству, популяризують анти- і псевдонауку, пропагують паранормальні вірування, шарлатанство, ошукують, дурять свою аудиторію, сприяють втраті розсудливості. Такі матеріали захоплюють увагу аудиторії, забезпечуючи ЗМІ популярність і фінансове процвітання, деформують національні, ціннісні, моральні, духовні орієнтири, ображають людей, породжують інформаційно-психологічний і моральний дисбаланс. Відсутність гуманності в мас-медіа — небезпечна для фізичного, психічного, морального й інтелектуального здоров'я людей.

У Конституції України закріплена гуманна мета розбудови: демократичне, правове, соціальне, громадянське суспільство, людина визнана найвищою цінністю. На нашу думку, шлях України до такого суспільства можливий тільки через громадянський гуманізм як світогляд, що відстоює цінності прав і свобод людини, загальнодемократичні, етичні, екологічні цінності, й почав відроджуватися після краху закритих суспільств. Якщо ми не хочемо повернутися до тоталітарного суспільства, то маємо орієнтуватися на громадянські гуманістичні моральні засади, а ЗМІ — робити свій внесок у формування нової гуманістичної цивілізації.

Відповідно до сучасної демократичної доктрини, громадянський гуманізм у ЗМІ — це пріоритетне відображення інтересів людини над правами дер-

жави, соціальних груп, організацій; захист її свобод і прав у журналістських матеріалах.

Гуманістичні цінності — це не застигли догми, незмінні у всі часи й у всіх народів. У кожному епоху гуманістичні цінності наповнюються новим змістом, розширюють свій вплив. І сьогодні громадянський гуманізм — універсальний духовний фонд, що втілює в собі кращий досвід поколінь і традиції минулого.

За тисячоліття людство нагромадило чималий гуманістичний потенціал. Давньокитайські, давньоіндійські мислителі прагнули збагнути і розв'язати проблеми людини. Лао-Цзи, один з ранніх філософів, намагався збагнути людський етичний ідеал, який він окреслював як *святу людину*, тобто людину скромну, невибагливу, неегоїстичну, розважливу, милосердну й справедливу. Ідеалом найвизначнішого китайського мислителя Конфуція стає *благородна людина*, добра за природою, мудра, справедлива, вірна, мужня. П'ятсот років відділяє нас від епохи Відродження, що сформувала гуманізм, але й донині гуманістична концепція не втратила привабливості, актуальності завдяки проповідуванню нею універсальним моральним цінностям.

Науці відомо чимало напрямів у створенні гуманістичних учень. На наших теренах чи не найпоширенішим був релігійний гуманізм, зокрема християнський. Він втілювався у Святому писемі, літописах, Велесовій книзі, знайдений у Харкові 1919 року, “Слові о полку Ігоревім”, літературних світських і духовних творах. Гуманізм постійно розвивався, що підтверджують релігійні ідеї епохи Реформації, світські концепції епохи Просвітництва, погляди представників німецької класичної філософії — Канта, Фейєрбаха, концепції утопічного соціалізму XIX ст., філософські вчення другої половини XIX–XX ст.

Історія засвідчує, що з виникненням кризових явищ у суспільстві людство звертається як до порятунку до гуманістичних ідей та цінностей, шукає в них *позитивну основу соціальних перемін*. Але прикро, що, вийшовши зі скрутною ситуацією, людство забуває про гуманістичні цінності та ідеї, хоча фіксує їх у священних книгах і наукових працях, фольклорі та мистецтві.

Вже в середині минулого століття почало формуватися уявлення про гуманізм як цілісну й особливу систему знань. Виникає наука *гуманістика*, що дає орієнтири різним науковим, технічним і гуманітарним сферам. В умовах реформування науки вчені прагнуть створити нову соціально-гуманістичну теорію.

Громадянський гуманізм як інтегративний стрижневий орієнтир демократичних журналістів дає підстави сформувати основні етичні принципи, норми і правила, що ґрунтуються на багатовікових моральних традиціях, ідеях свободи, справедливості, милосердя, порядності, совісті та честі. Саме журналістська мораль, побудована на громадянських гуманістичних етичних цінностях, нормах і правилах, є засобом втілення професійної етики журналіста як теорії в життя, утвердження гуманістичних засад у журналістській практиці як частині соціальної діяльності.

Утвердження основоположних традицій громадянського гуманізму в журналістиці дасть підстави вважати її критерієм суспільного прогресу.

Досвід історії засвідчив, що морально здорове суспільство неможливе в умовах тоталітарного, авторитарного режиму, коли нехтують елементарними правами і свободами людини, свободою ЗМІ. Небагато гуманізму і в перехідний

період до демократії, коли людина із мети суспільного прогресу перетворюється на засіб реалізації планів збагачення влади, однозначно стає об'єктом маніпуляції ЗМІ.

Економічні, соціальні, політичні, екологічні проблеми перехідного періоду до демократії загострили проблему гуманізації соціуму. Тільки глибокі позитивні зміни в нашому житті, а не проголошені, декларовані права і свободи людини здатні повернути людям підірвану віру в моральні ідеали.

На перехідному етапі від тоталітаризму до демократії відбувається зміна ціннісних орієнтирів людей, що призводить до зміни свідомості, всієї системи духовних уявлень. Сучасна українська демократична журналістика потребує *могутньої парадигми наукового бачення*, що відтворює не тільки форму, а й зміст, процеси взаємо- і самореалізації людей. Такою парадигмою в демократичному суспільстві має бути громадянський гуманізм.

Ідеї економічного, правового, соціального, екологічного, інформаційно-психологічного захисту людини та людства — неодмінні властивості демократичної журналістики. Громадянське гуманістичне начало надає значення журналістським матеріалам з погляду окремої особи і з погляду людства. Відтворюючи дійсність за законами людяності, журналіст має надавати перевагу загальнозначущим гуманістичним цінностям як вищим.

Пріоритет загальнолюдських цінностей — давня й актуальна ідея, важлива для виживання людей у складних економічних, соціальних, екологічних умовах побудови громадянського суспільства в Україні.

Стійка актуальність громадянського гуманізму пояснюється суспільною природою людини, тим, що, завдяки взаємодії, єдності людини з іншими людьми, суспільством, вона стає власне людиною, тобто опосередковано, через суспільство, суб'єктом універсальної взаємодії з навколишнім світом. Поза ідеєю громадянського гуманізму неможливо розв'язати державні, національні, міжнародні, міжнародні, планетарні проблеми, тому що в центрі кожної з них є людина. Побудова громадянського суспільства в Україні зумовлює громадянське гуманістичне начало в матеріалах ЗМІ.

У журналістиці, як і в усьому демократичному суспільстві, безумовно, повинна панувати така ідея громадянського гуманізму, як *чесність*. Тільки за умови чесного ставлення засобів масової інформації до людей, мас-медіа зможуть виконувати свої функції.

Проте іноді журналісти, популяризуючи добродійні починання, псують враження від інформації, вдаючись до негуманних висловлювань, нечесних прийомів маніпулювання громадською думкою, прагнучи сенсаціями привернути увагу читачів.

Професійна етика журналіста в аспекті громадянської гуманістичної концепції, зокрема втілення Міжнародних принципів професійної етики в журналістиці: *правдивості, чесності, об'єктивності, порядності, поваги до інших культур і традицій, поваги приватного життя і людської гідності, поваги громадських інтересів, інтеграції суспільства, відкритості інформації, протидії війнам, злу, що загрожує людству*, та іншим [2] забезпечує нейтралізацію патогенного тексту, негативних наслідків впливу ЗМІ. У концепції громадянського гуманізму журналістські матеріали мають "рятувати" суспільство від аморальності, жорстокості, насильства, вчити життєвій мудрості, а не нехтувати, принижувати, розбещувати людей.

Громадянсько-гуманістичне в журналістиці проявляється в сприйнятті й відтворенні всіх явищ життя з погляду їх значення для людини і людства, у порушенні в матеріалах загальнолюдських, соціально важливих проблем, у баченні людського начала в кожній людині, у кожному матеріалі ЗМІ.

Ще грецький філософ-софіст Протагор уперше задекларував, що “мірою усіх речей є людина”, людина мисляча, розумна, яка, завдяки своєму розумові, піднімається над світом речей, предметів і стає мірою всього. В українських демократичних ЗМІ людина-громадянин має займати основне місце в контенті, що ще раз аргументує необхідність спирання на громадянський гуманізм як основний критерій морального вибору журналіста.

Місце людини в журналістському матеріалі зумовлює значення громадянського гуманізму в ЗМІ, а також соціальну відповідальність журналіста за свою діяльність.

Людина — об'єкт журналістської творчості. Журналіст, відображаючи суттєві моменти, сторони життя людей, повинен пам'ятати про високу місію — правдиво відтворювати реальні образи сучасників, виховувати аудиторію, спрямовувати її на розвиток, звершення, цінні для інших людей.

Сучасний гуманізм “висуває на перший план проблему стосунків між людьми, проблему утвердження таких критеріїв людської діяльності, що виражали б єдність завдань та інтересів окремої особи і всього людства” [1, с. 6].

Відображення інтересів людини — необхідна умова гуманістичного спрямування журналістських матеріалів. Журналіст має за фактами бачити явище очима не тільки громади, а всього людства, тобто мати планетарне мислення, про яке говорив ще В. І. Вернадський. Інтереси народів нашої планети, Всесвіту повинні визначати життєву і творчу позицію журналіста, становити основу його моральних цінностей. Особисті, національні, партійні, корпоративні інтереси журналіста в ідеалі мають підпорядковуватися громадянським і загальнолюдським.

Людина — не тільки об'єкт, а й суб'єкт журналістської творчості. Від людей, з якими журналіст спілкується, він черпає ідеї, думки, образи. Без їхньої участі журналістська творчість неможлива. Справжнім суб'єктом ЗМІ людина може стати лише у вільному, гуманному, громадянському суспільстві, коли матиме реальний соціальний захист.

Людина — мета журналістського твору, її адресат і споживач. Журналіст, прагнучи піднести людину на вищий рівень ідейного, політичного, культурного розвитку, мав би бути попереду інших, бути людиною, яка дотримується громадянських гуманістичних ідей, працює для добра людям. Тільки за цих обставин журналіст здатний творити добро, долаючи перешкоди й утверджуючи громадянські, гуманістичні ідеали, закладати засади нового відродження людини.

Громадянський гуманізм в журналістиці — це гуманне ставлення до інших людей, уникнення несприйняття, зневажання інакших людей, будь-якого виду ксенофобії. Демократична, гуманістично спрямована журналістика слугує всім людям, захищає її права і свободи, комплексно впливає на розум і почуття: формує філософський світогляд людяності, демократичні політичні погляди, високі моральні вимоги, передає наукові знання, дарує естетичне задоволення, очищаючи тим самим душу людини.

Пронизаний громадянськими гуманістичними ідеалами журналістський твір позитивно впливає на внутрішній світ особи через ідеї добра, сприяє встановленню і збереженню психічної рівноваги. Такі журналістські матеріали передають громадянські гуманістичні традиції ставлення до життя, розширюють життєвий досвід особи, що дає змогу людині виробити власні установки, ціннісні орієнтири. Вплив демократичної гуманістичної журналістики спрямований не тільки на утвердження самоціннісного значення особи, а й на її соціалізацію.

Сучасна українська демократична журналістика повинна існувати в ім'я людей, а не влади, партій, блоків чи комерційних структур, що реально тільки для ЗМІ, незалежних від державних та інших інститутів. Вища мета демократичної журналістики — щастя й повноцінне життя всіх людей. Святий обов'язок українського демократичного журналіста — робити особу людиною, соціальною, вчити гуманно ставитися до інших.

І тому головний показник вихованості журналіста — гуманний характер його матеріалів, власних вчинків, поведінки, манер, зовнішності. Людина, яка перебуває під впливом ЗМІ, має морально зростати, адже матеріали мас-медіа зобов'язані здійснювати виховний вплив на реципієнтів.

У концепції громадянського гуманізму розвиток людини відбувається тільки в ім'я людини, а розвиток суспільства і держави — через людину, в ім'я особистості. У цьому діалектика людини і людства — сенс і суть історії. Сприяти історичному прогресу людства, державотворенню України в ім'я людини — вище громадянське гуманне призначення демократичної журналістики України.

Сьогодні державна й недержавна, масова й соціальна, партійна й релігійна журналістика бере до уваги окремі методології, які визнають пріоритетними класові, національні, конфесійні інтереси. Щоб інтегрувати суспільство, матеріали преси, радіо, телебачення, Інтернет-ЗМІ мають мати спільні орієнтири, *спільну ідею*, що об'єднувала б різні партії, конфесії, нації. В умовах розбудови демократичної, незалежної держави, де не переслідують жодної ідеології, а релігія не заборонена, існує потреба в об'єднанні зусиль усіх людей для розбудови української держави як громадянського суспільства. “Практична множинність “гуманізмів”, — пише професор факультету журналістики Московського університету Є. Прохоров, — задає умови і простір різним соціальним силам і ЗМІ, що їх представляють, вести між собою — при єдиному векторі розвитку — конструктивний діалог. Не “боротьбу до перемоги”, а дискусію в перспективі конвергентного розвитку підходів, оцінок і рішень, чого і вимагає істинний діалог, учасники якого відчують себе мешканцями *єдиного дому людства*, що спільно будують з врахуванням особливостей кожного” [3, с. 12].

Аргументами на користь громадянського гуманізму як загальної філософської основи демократичної журналістики України є:

- спільна боротьба людей за життя, коли загрожують глобальні проблеми, біди та катастрофи.
- необхідність спільно розв'язувати державні, політичні, економічні, національні, релігійні, соціальні, екологічні проблеми;
- усунення протистоянь націй, конфесій, партій, соціальних груп для співпраці в ім'я повноцінного життя людей;
- повна реалізація прав і свобод людини в державному масштабі.

Громадянський гуманізм виражає спільні інтереси всіх людей, усіх країн, враховуючи міжнародні, національні, конфесійні, світські гуманістичні концепції багатьох поколінь, що відтворені у священних книгах, наукових працях як духовні стандарти, етичні цінності, норми, права, обов'язки та заборони.

Як журналістам запобігти антигуманності, не громадянськості ЗМІ? Кожний журналіст має усвідомити свою соціальну відповідальність за вплив на людей обнародованих під його прізвищем матеріалів. Самому себе контролювати, самому робити моральний вибір, починаючи із задуму, використання методів збору інформації, відтворення й закінчуючи редагуванням контенту. Моральний вибір має бути на користь захисту прав і свобод людини, аби захищати аудиторію ЗМІ від аморальності й антигуманності, сприяти добру, людям, прогресу.

Варто не тільки закріпити в статуті редакції, редакційному кодексі, а й провадити редакційну політику на засадах громадянського гуманізму. Спираючись на міжнародні стандарти, конкретно означити в Законах України відповідальність авторів, журналістів, інших працівників редакцій за порушення моральних засад, прав і свобод людини в матеріалах ЗМІ. Водночас погоджуємося з думкою Світлани Суворової, яка вважає, що необхідна поступова гуманізація журналістики, відхід від агресії, шовінізму і розпалювання національної ворожечі. Усією своєю діяльністю представники ЗМІ повинні насаджувати атмосферу людяності й толерантності в суспільстві. І в цьому їхня шляхетна місія. “Немає кращого способу зберегти мир в суспільстві і на землі, як навчитися охороняти його в головах людей” [4].

1. Григорьян Б. Т. Ценностные основания человеческого бытия / Б. Т. Григорьян // Гуманистические ценности современной культуры. — М. : Политиздат, 1988. — С. 3–12.
2. Международные принципы профессиональной этики в журналистике [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yojo.ru/wp/?page_id=82
3. Прохоров Е. П. Гуманистические ориентиры журналистики / Е. П. Прохоров // Вестн. Моск. ун-та. Сер. журналистики. — 1998. — № 1. — С. 12.
4. Суворова С. Общие принципы работы журналиста в СМИ / С. Суворова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newfact.ru/?p=1135>.

**CIVIC HUMANISM AS THE BASIS OF MORAL CHOICE
OF UKRAINIAN DEMOCRATIC JOURNALISTS****Olena Kuznetsova**

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article gives the meaning of the role of civil humanism as general philosophical basis of democratic mass media, the benchmark for moral choice in activities of journalists as general idea which could unite different parties, confessions, nations for building democratic, social and civil state.

Key words: humanism, civil humanism, moral choice of journalists, priority reflection and defense of human rights and freedom.

**ГРАЖДАНСКИЙ ГУМАНИЗМ — ОСНОВА МОРАЛЬНОГО ВЫБОРА
ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ЖУРНАЛИСТОВ УКРАИНЫ****Елена Кузнецова**

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Осмыслена роль гражданского гуманизма как общей философской основы демократических СМИ, ориентира для морального выбора в деятельности журналистов, как общей идеи, что может объединять разные партии, конфессии, нации для построения демократического, социального, гражданского государства.

Ключевые слова: гуманизм, гражданский гуманизм, моральный выбор журналистов, приоритетное отражение и защита прав и свобод человека.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2011

Прийнята до друку 26.09.2011